

Dorylaion'dan Yeni Bir Mezar Yazıtı: Gaius Cercenius Domitius Aelianus*

*A New Grave Inscription from Dorylaion:
Gaius Cercenius Domitius Aelianus*



Emre ERTEN - Necmettin ERAYDIN*****

DOI: 10.58488/collan.1348909

Anahtar Kelimeler: Phrygia, Dorylaion, Helvia Paula, Cercenius, Romanizasyon

Bu makalede Eskişehir İli, Mihalgazi İlçesi, Alpagut Mahallesi'nden Roma İmparatorluk Dönemi'ne tarihlenen Hellence bir mezar yazıtı tanıtılmaktadır. Söz konusu eser 2022 yılında Doç. Dr. Emre Erten başkanlığında yürütülen Eskişehir İli Epigrafik Yüzey Araştırması kapsamında kayıt altına alınmıştır. Bu makalede, söz konusu yazıt ile Eskişehir'in güneyindeki Ilıca Köyü'nde bulunan ve 1902 yılında H. v. Prott tarafından yayınlanan bir başka yazıt karşılaştırılmaktadır. Alpagut buluntusu sayesinde Prott'un yayınında mezar sahibinin adının bir kısmının yer almadığı ortaya çıkmış ve bu kişinin tam ismi ilk defa okunabilmiştir. Yazıt içerdiği bilgilerle bölgedeki Hellenizasyon ve Romanizasyon süreçlerine dair eldeki verilere de katkı sağlamaktadır. Ayrıca yazıtın sonunda yer alan mezar koruma formülü tam olarak elimize geçmesi sebebiyle, daha önce bu konuyla ilgili Avram tarafından yapılan yorumların doğruluğunu da kanıtlamaktadır.

Keywords: Phrygia, Dorylaion, Helvia Paula, Cercenius, Romanization

In this article, an ancient Greek funerary inscription dated to the Roman Imperial Period from Alpagut Village, Mihalgazi District, Eskişehir Province is introduced. This inscription was made as part of the Epigraphic Research of Eskişehir Province under the direction of Professor Dr. Emre Erten held in 2022. Another inscription was found in Ilıca Village, South of Eskişehir, and this inscription was published by H. v. Prott in 1902. This article compares this inscription with the new inscription from Alpagut. Thanks to the Alpagut inscription, the grave owner's full name was revealed and could be read for the first time. This name is not fully included in the earlier inscription published by Prott. The inscription we have, with the information it contains, also contributes to the available data on the Hellenization and Romanization processes in the region. Furthermore, since the grave protection formula at the end of the Alpagut inscription is complete, it also proves the accuracy of the comments previously made by Avram in connection with this topic.

* Hakeme Gönderilme Tarihi: 23 Ağustos 2023; Kabul Tarihi: 24 Ekim 2023

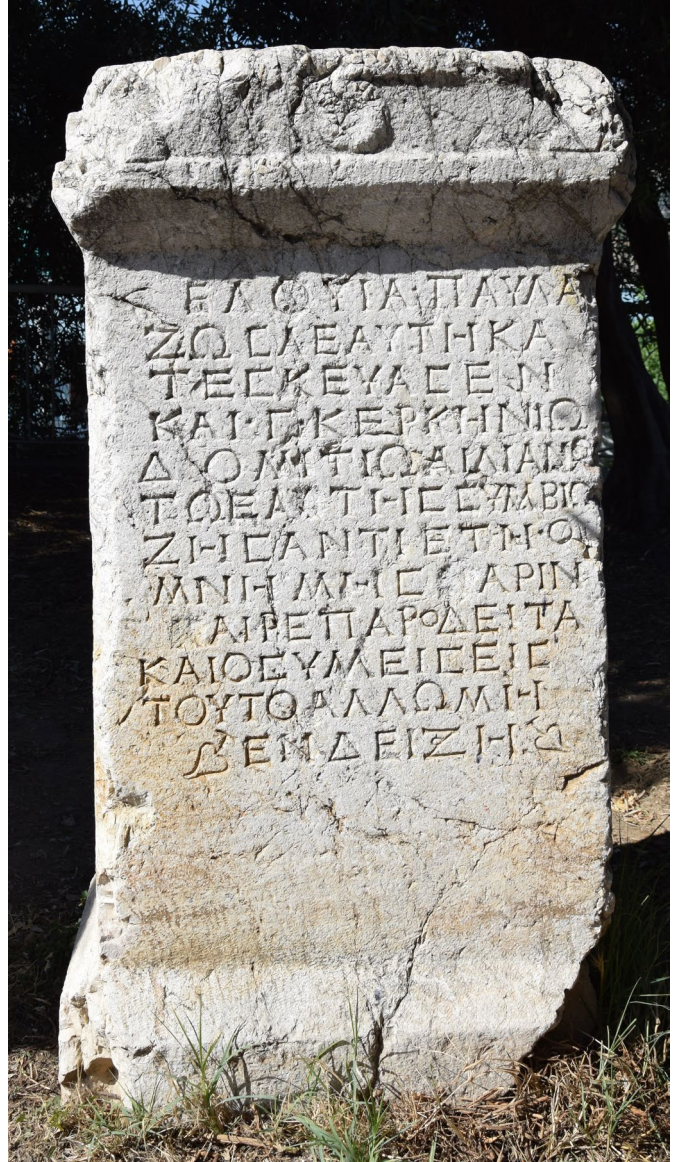
** Emre ERTEN, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Eskiçağ Dilleri ve Kùltürleri Bölümü Eski Yunan Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye, emre.erten@istanbul.edu.tr. ORCID: 0000-0001-5250-0304

*** Necmettin ERAYDIN, Anadolu Üniversitesi, Edebiyat Fakùltesi Arkeoloji Bölümü, Eskişehir, Türkiye, necmi.eraydin@gmail.com. ORCID: 0000-0001-7795-5970

Eskişehir İline bağlı İlçelerde Doç. Dr. Emre Erten başkanlığında 2021 yılından itibaren gerçekleştirilmekte olan epigrafik yüzey araştırmalarının 2022 döneminde Alpagut Mahallesi meydanında tespit edilen bir mezar sunağının, yapılan değerlendirmeler sonucunda oldukça dikkat çekici bir bulunduğunu anlaşılmıştır. Dikdörtgen prizmatik mezar sunağının köşe *akroter*leri kırık olup, alttan ve üstten silmeli eserin, ön cephesi üzerinde on iki satırlık son derece özenle kazınmış Hellence yazıt yer almaktadır. Yazıtın üst kısmında iki *akroter* arasında iç bükey yuvarlak bir rozet, sağ ve sol yan yüzlerde de benzer şekilde ancak bu kez dış bükey birer rozet görülmektedir. Yazıtın son satırında sağ ve sol tarafta birer sarmaşık yaprağı betimlenmiştir. Yazıt taşıyıcısının diğer üç yüzü traşlı olmakla birlikte herhangi bir betim bulunmamaktadır.

Buluntu Yeri: Mihalgazi İlçesi, Alpagut Mahallesi meydanı. Geliş yeri, köylülerin beyanına göre Dere Mh.; Ölçüler: Yük.: 130 cm.; Gen.: 67 cm. (üst), 60 cm. (orta), 73 cm.

(alt); Der.: 57 cm. (üst), 48 cm. (orta), 58 cm. (alt); Hy.: 2-3,5 cm. Tarihleme: Yazıtın gerek harf karakterleri gerekse prosopografik açıdan MS 2. yy. sonlarına tarihlenmesi mümkündür. Diğer yandan mezar sahibi Cercenius'un taşıdığı Aelianus *cognomen*'i Aelius *gens* adından dolayı imparator Hadrianus'a işaret etmektedir.¹ Aşağıda değineceğimiz Cercenius'a ait Ilıca Köyü'nden diğer mezar yazıtı Avram tarafından yak. MS 200'e tarihlenmektedir. Yazıtımızda Aurelius/Aurelia *gens* adının olmayışı da MS 212 öncesine işaret etmektedir.



¹ Aelius *gens* adına sahip Roma vatandaşları için bkz. Holtheide 1983: 91 vd.; McLean 2002: 115; Corsten 2010: 457; bu *gens* adına sahip kişilerin *praenomen*'lerinin tarihleme açısından önemi için ayrıca bkz. Dönmez-Öztürk 2011: 63-64, 114, 117.

- 1 ν Ἑλουια Παῦλα
ζῶσα ἐαυτῇ κα- ν
τεσκεύασεν ν
καὶ Γ(αῖω)· Κερκηνίω
- 5 **Δομιτίω Αἰλιανῷ**
τῷ ἐαυτῆς συμβίω
ζήσαντι ἔτη· ο´
μνήμης [χ]άριν·
ν **χαῖρε παροδεῖτα**
- 10 καὶ ὃ σὺ μείσεις νν
τοῦτο ἄλλω μὴ νν
ἐνδείξει
- “Helvia Paula hayatta iken kendisine ve 80 yıl yaşamış eşi Gaius Cercenius Domitius Aelianus’a anısı vesilesiyle (bu mezar anıtını) yaptırdı. Elveda ey yolcu ve nefret ettiğin şeyi başkasına yapma!”*

Elimizdeki Alpagut yazıtı, çok ilginç bir biçimde Eskişehir’in güneybatısında Odunpazarı İlçesi sınırlarında kalan Ilıca Köyü’nde bulunup, H. v. Prott tarafından 1902 yılında yayınlanan bir yazıtla (Prott 1902: 271, ayrıca bkz. MAMA 5: s. 188, 3(1)) çoğu bakımdan benzeşmekte, ancak bazı önemli farklılıklar da içermektedir. Her iki yazıt da Helvia Paula tarafından kendisi ve 80 yıl yaşayan kocası Gaius Cercenius’un anısına yaptırılmıştır. Prott’un 1902 yılında yayımladığı Ilıca yazıtına 2001 yılında Anazarbos’taki bazı yazıtlarla bağlantılı olarak kısaca tekrar değinilmiştir (SEG 51: 1765). Söz konusu yazıt daha sonra 2010 yılında Avram tarafından yeniden ele alınarak revize edilmiştir. Böylece metin son halini almış, yorum ve Fransızca tercümesiyle tekrar yayımlanmıştır.² Her iki edisyon arasındaki benzerlik ve farklılıklar aşağıda görülmektedir:

Prott 1902:

1	Ἑλουια Παῦλα ζῶσα ἐαυτῇ κα- τεσκεύασεν καὶ Γ. Κερκηνίω
5	τῷ ἐαυ<τῇ>ς συμβίω ζήσαντι ἔτη ο´ μνήμης χάριν. καὶ ὁ σύμ(β)ι(ο)ς εἰ(ς)(?) τοῦτο, ἄλλω μη-
10	δενεί(?) ζῆ.

Avram 2010:

1	Ἑλουια Παῦλα ζῶσα ἐαυτῇ κα- τεσκεύασεν καὶ Γ(αῖω) Κερκηνίω
5	τῷ ἐαυ<τῇ>ς συμβίω ζήσαντι ἔτη ο´ μνήμης χάριν· καὶ ὃ σὺ μείσεις, τοῦτο ἄλλω μὴ
10	ἐνδείξει[ς]

² Avram 2010: 29-32 krş. SEG 60: 1431. Avram 2016 yılındaki yayınında da bu yazıtı kısaca değinmektedir, bkz. Avram 2016: 92, dn. 38.

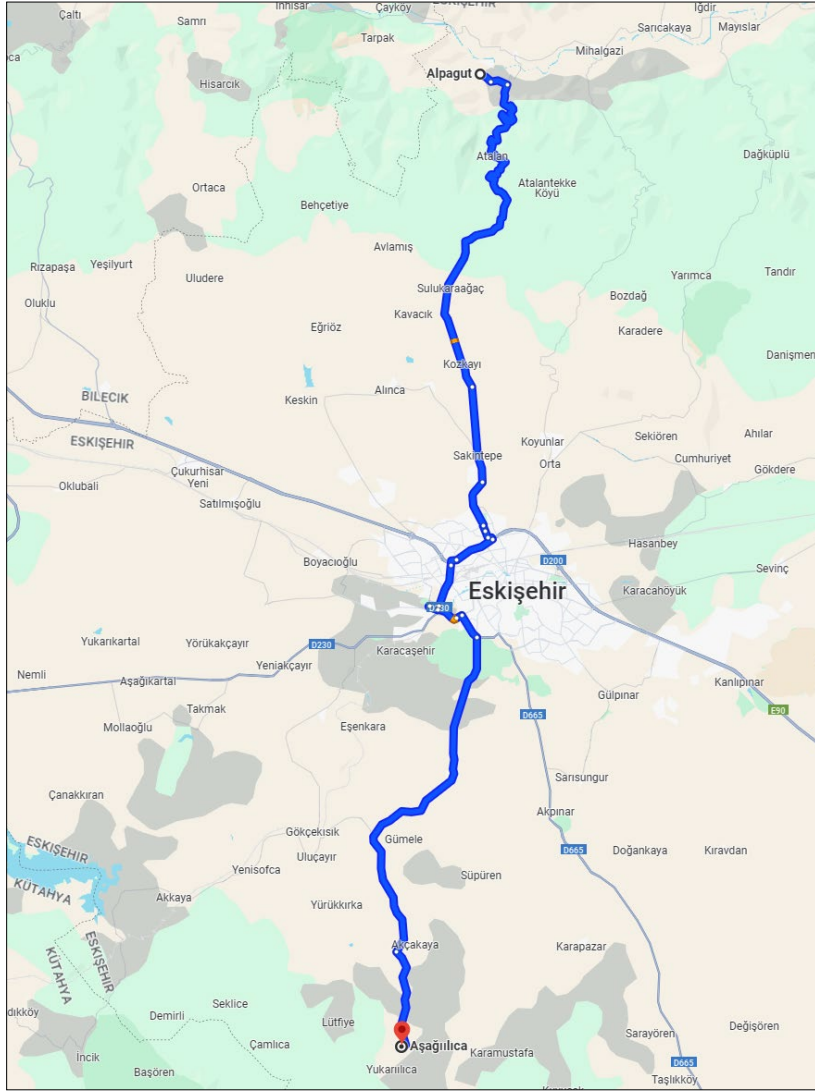
Görüldüğü üzere, elimizdeki Alpagut yazıtına geçmeden önce bununla önemli ölçüde benzeşen Ilıca yazıtıyla ilgili birkaç detaya değinmek yerinde olacaktır. Gerek Prott'a gerekse Avram'ın revizyonuna göre Ilıca yazıtında taş ustasının 5. satırda bir hata yaptığı ve $\epsilon\alpha\nu<\tau\eta>\varsigma$ sözcüğünde *tau* ve *eta* harflerini unuttuğu görülmektedir. Bunun yanı sıra Prott 8. satırı hatalı olarak $\delta\sigma\upsilon\mu(\beta)\iota(\omicron)\varsigma\epsilon\iota(\varsigma)(?)$ şeklinde düzenlemiştir. Ayrıca son iki satırda da kendince kontekse uygun olacağını düşündüğü biçimde anlam bütünlüğü sağlamaya çalışmıştır. Bu durum, yazıt kopyalanırken 8. ve 10. satırdaki bazı harflerin ya rahat okunamayacak kadar aşınmış olduğuna ve kopyalayan kişi tarafından hatalı kaydedildiğine ya da antik dönemde taş ustasının yaptığı hataların aynen kayda geçirildiğine işaret etmektedir. Keza Prott'un yayınındaki "büyük harfli" metne baktığımızda aslında 8. satırda $\delta\sigma\upsilon\mu\epsilon\iota\sigma\epsilon\iota\varsigma$ olması gereken ifadeye ikinci *iota*'nın belirgin olmadığı ve en son harfin ise ya kopyalayan kişi tarafından hatalı biçimde *epsilon* olarak kaydedildiği veya taş ustasının yaptığı hatanın aynen kayda geçirildiği görülmektedir. Bu noktada Prott, en sonda bir *sigma* olması gerektiği konusunda şüphede kalmakla beraber doğru tahmin etmiş, ancak kelimeyi transkripsiyonda hatalı biçimde $\epsilon\iota(\varsigma)(?)$ olarak vermiştir. 10. satırda da ilk harfin *epsilon* olması gerekirken yine ya yanlış kopyalama ya da taş ustasının hatasının aynen aktarılması sonucunda *sigma* olarak kaydedildiği ve *ksi* olması gereken 6. harfin de *zeta* olarak yazıldığı görülmektedir. Prott ilginç biçimde büyük harfli metinde açıkça görülen ikinci harf *nü*'yü ise görmezden gelerek bu kısmı transkripsiyonda $\delta\epsilon\upsilon\epsilon\iota(?)\zeta\eta$ olarak yanlış biçimde oluşturmıştır. Dolayısıyla Prott'un edisyonunda 8. ve 10. satırlarda büyük harfli metinle transkripsiyon arasında farklılıklar gözlenmektedir. Transkripsiyonda bu harflerin taş üzerinde "o şekilde" olduğunu gösteren (*sic*) ifadesi kullanılmadığından veya harflerin altında nokta da olmadığından, taş ustasının mı yoksa kopyalayan kişinin mi hata yaptığı veya bu harflerin taş üzerinde silik olup olmadığı anlaşılamamaktadır. Ne yazık ki Prott'un edisyonunda eserin fotoğrafının olmayışı durumu daha da güçleştirmektedir. Ancak yazıtın modern araştırmacılar tarafından hatalı şekilde kopyalanmasından ziyade, özellikle 5. satırdaki *tau* ve *eta* harflerinin unutulması gibi taş ustası tarafından yapıldığı anlaşılan belirgin bir hatayı göz önüne aldığımızda 8. satırın sonundaki *epsilon* ile 10. satırın ilk harfi *sigma* ve 6. harfi *zeta*'nın taş ustası tarafından hatalı şekilde işlendiğini düşünmek daha doğru görünmektedir. Bu noktada ayrıca büyük harfli metne baktığımızda, Ilıca yazıtının ilk satırında "Ελουια isminin yazımında da muhtemelen taş ustası *omikron*'u unutup sonradan çok küçük bir şekilde ilave etmiş ya da bunu bir kısaltma işareti gibi düşünmüş görünmektedir. Şayet bu *omikron* taş üzerinde normal boyutta olsaydı kopyalayan kişinin bu şekilde kaydetmesi beklenemezdi.

Neticede Avram, Prott'un edisyonunu yeniden değerlendirerek bu kısımları restore etmiş ve 8.-10. satırları yorumlayarak yeniden yayımlamıştır. Böylece Prott'un 8. satırda hatalı olarak tamamladığı ifadeyi $\delta\sigma\upsilon\mu\epsilon\iota\sigma\epsilon\iota\varsigma$ şeklinde ve 9.-10. satırları da $\tau\omicron\upsilon\tau\omicron\alpha\alpha\lambda\lambda\omega\mu\eta\epsilon\nu\delta\epsilon\iota\zeta\eta[\varsigma]$ olarak doğru şekilde düzenlemiştir. Ancak Avram burada $\epsilon\nu\delta\epsilon\iota\zeta\eta\varsigma$ sözcüğü yerine aslında $\pi\omicron\iota\eta\sigma\eta\varsigma$ olması gerektiğini, çünkü $\epsilon\nu\delta\epsilon\iota\zeta\alpha\varsigma$ 'ın genellikle mezar kurallarını ihlal edenleri adalete teslim eden *delator* (=ihbar eden, haber veren, ifşa eden) olduğunu

ifade etmektedir. Avram ayrıca yine bu son 3 satırla ilgili olarak, pagan ve Hristiyan yazıtlarda göze çarpan “altın kural”ın burada da geçerli olduğunu düşünerek çoğu metinde mezar ihlaline karşı bilinen bir yasaklama ifadesinin bir başka versiyonuna sahip olduğumuzu şu sözlerle öne sürer: “que tu ne touches pas a cette tombe, puisque toi-meme, tu n’aimerais pas que ta propre tombe soit violée” (=Bu mezara dokunma, çünkü kendi mezarına musallat olunmasını istemezsin!). Diğer yandan Avram, ὁ σὺ μείσεις, τοῦτο ἄλλω μὴ ποιήσης (=nefret ettiğin şeyi başkasına yapma!) kalıbındaki mezar yasaklarında yaygın olan ποιήσης terimi yerine ἐνδείξῃ[ς] sözcüğünün taş ustası tarafından yanlışlıkla kazanıp kazanmadığını merak etmektedir. Ancak Avram’ın yapmış olduğu bu revizyonlar, elimizdeki yeni Alpagut yazıtı sayesinde tümüyle doğrulanmaktadır. Çünkü bu yazıtın 10.-12. satırlarında söz konusu mezar koruma formülasyonu açıkça okunabilmektedir. Avram’ın değerlendirdiği bu kısımla elimizdeki Alpagut yazıtı arasındaki tek küçük farklılık ise yazıtımızın son satırında ἐνδείξῃ ifadesinden sonra *sigma*’nın gelmeyişi. Olasılıkla bu *sigma*’sız şekli Alpagut yazıtının 9. satırında bulunan ve Ilica yazıtında yer almayan χαῖρε παροδεῖτα ifadesiyle bağlantılıdır. Dolayısıyla yazıtımız mezar koruma formülasyonlarında yaygın olarak karşılaşılan ποιήσης ifadesi yerine ἐνδείξῃ’in de kullanılabildiğini gösteren Phrygia bölgesine ait yeni bir kanıt niteliğindedir.

Ancak Prott ve Avram’ın değerlendirdiği Ilica yazıtı ile tarafımızca kaydedilen Alpagut yazıtı arasında çok daha önemli bir farklılık bulunmakta ve bu Ilica yazıtına önemli bir katkı sağlamaktadır. Bu da her iki yazıtın 4. satırında Gaius *praenomen*’iyle anılan Cercenius’un adının Alpagut yazıtının 5. satırında Domitius Aelianus olarak açıkça tamamlanmasıdır. Dolayısıyla Alpagut yazıtı sayesinde, Prott ve Avram’ın edisyonlarında sadece Gaius Cercenius ismiyle yer alan bu Roma vatandaşının tam ismi ilk defa Gaius Cercenius Domitius Aelianus olarak okunabilmiştir. Dolayısıyla yazıtımızda Domitius Aelianus ve χαῖρε παροδεῖτα ifadelerinin yer aldığı 5. ve 9. satırların Ilica yazıtında yer almaması çok önemli farklılıklardır. Bunun dışında aslında her iki yazıt diğer tüm satırları ve en sondaki yaprak motiflerine varıncaya kadar birebir örtüşmektedir. Bu durum, Prott’un yayınladığı Ilica yazıtını hazırlayan taş ustasının 5. satırda bulunan ἐαυ<τῇ>ς sözcüğündeki *tau* ve *eta* harflerini unutması veya yukarıda değindiğimiz 8. ve 10. satırdaki bazı harfleri muhtemelen yanlış şekilde kazımada olduğu gibi, Alpagut yazıtında yer alan 5. ve 9. satırları da atlamış olabileceğini akla getirmektedir. Diğer yandan Alpagut yazıtındaki harf karakterleri ilk bakışta Ilica yazıtıyla aynı gibi görünse de üpsilon harflerinin ortasına süsleme amaçlı kısa çizgi konulmuştur ve *omega* da Ilica yazıtından daha farklıdır. Bu da Prott’un edisyonuyla karşılaştırıldığında Alpagut yazıtının farklı bir taş ustasının elinden çıktığını düşündürmektedir. Kanımızca Helvia Paula, muhtemelen Ilica yazıtındaki önemli hatalar nedeniyle eşinin anısını yaşatmak istediği bu eseri ikinci defa ve düzgün bir şekilde yaptırmak istemiş olabilir. Ancak bu noktada Helvia Paula’nın hatalı yapılmış ilk yazıtı neden ortadan kaldırtmadığı sorusu akla gelmektedir.

Bu noktada aynı kişiye ait iki mezar yazıtının iki farklı yerde bulunması ayrıca ilginçtir. Üstelik Alpagut ve Ilica yazıtlarının buluntu yerleri arasında antik dönem koşullarına göre



oldukça uzak sayılabilecek bir mesafe bulunmaktadır. Prott'un yayınında, mezar taşının Eskişehir'in güneybatısında ve yak. 7 saatlik yürüyüş mesafesindeki "İlıca Köyü'nde" Michael Koimzoglou tarafından bulunduğu ifade edilmektedir (Prott 1902: 271). Bu köy muhtemelen günümüzde Eskişehir'in güneybatısında, yak. 34 km mesafedeki Aşağılıca veya 35 km uzaklıktaki Yukarılıca Köyü civarında olmalıydı. Elimizdeki Alpogut yazıtı ise tam tersine Eskişehir'in yak. 36 km kuzeyindedir ve buraya yakın mesafedeki Dere Mevkii'nden getirildiği köylüler tarafından ifade edilmiştir. Dolayısıyla her iki yazıtın buluntu yerleri arasında yak. 70 km kadar bir uzaklık söz konusudur. Bu mekânsal uzaklık, ılıca yazıtındaki taş ustası hataları nedeniyle ikinci bir yazıt yaptırma ihtiyacının dışında, varlıklı kişiler olduklarını tahmin ettiğimiz Helvia Paula ve eşi Gaius Cercenius Domitius Aelianus'un Dorylaion'un kuzeyinde ve güneyinde olmak üzere iki farklı yerde mülklere sahip olduklarını ve her iki lokasyonda tanınan birisi olması nedeniyle onun anısını yaşatmak ve

ölümünü duyurmak için Helvia Paula tarafından iki ayrı lokasyonda birbirinin neredeyse aynısı olan bu mezar taşlarının yaptırıldığını da düşündürmektedir. Her iki yazıt arasındaki lokasyon farklılığıyla ilgili diğer bir ihtimal de, elimizdeki Alpagut yazıtının aslında yine Ilıca'da yaptırıldığı, ancak modern zamanlarda kuzeydeki Alpagut'a taşındığı şeklinde olabilir. Bu durumda Helvia Paula ve eşinin sadece Dorylaion'un güneyinde mülk sahibi olduklarını düşünmek gerekecektir. Son ve bizce en zayıf olasılık ise Prott'un yayınladığı Ilıca yazıtını kopyalayan kişinin "iki önemli satırı atlayıp", "ilk satırda Helvia ismindeki büyük *omikron*'u normal boyutundan çok daha küçük yazıp", "aslında son derece okunaklı olan son üç satırı da okuyamayacak" kadar büyük hatalar yaptığı ve bu yazıtın modern zamanlarda Ilıca'dan 70 km kadar kuzeydeki Alpagut'a taşınmış olduğu, dolayısıyla elimizdeki Alpagut yazıtının aslında Ilıca yazıtı olabileceği şeklindedir. Ancak bu bizce çok düşük bir olasılık olduğundan iki ayrı yazıtın varlığını kabul etmek en doğrusudur.

Dorylaion ve civarında yerleşmiş Romalılara dair eldeki bulguların sayısı, onların bu topraklarda sahip oldukları mülkler, üstlendikleri çeşitli görevler veya memuriyetlerle ilgili detaylı bilgi sahibi olmamıza şimdilik izin vermemektedir (Avram 2016: 107). Bu bağlamda, Ilıca yazıtında Gaius Cercenius ve Alpagut yazıtında Gaius Cercenius Domitius Aelianus olarak bahsedilen kişi ile karısı Helvia Paula'nın Dorylaion'a ne zaman gelip yerleştikleri, nasıl bir hayat sürdükleri, Cercenius'un ne işle meşgul olduğu ve statüsü hakkındaki sorular yanıt beklemektedir. Bilindiği üzere, Roma'nın Asia Eyaleti'nin MÖ 129'da kurulmasından sonra, bölgede Pergamon krallığının önceden düzenlemiş olduğu yol ağı sayesinde ticari hayatın canlanmasına paralel olarak gelişen ekonomik koşulların sağladığı refah düzeyi Phrygia Bölgesi'ni Romalı tacirler için bir cazibe merkezi konumuna yükseltmiştir. Nitekim Phrygia, MÖ 122 ile 116 yılları arasında Asia Eyaleti'ne dahil edilmiş ve İtalyan kökenli iş adamları ile (çoğunlukla da köle tüccarları) onların azatlı köleleri kısa sürede bölgeye yerleşmeye başlamıştır. Phrygia'da ortaya çıkan en eski Hellence ve Latince yazıtlardan çoğunun doğrudan ya da dolaylı olarak bu erken dönem İtalyan *negotiator*'ların (tüccarlar) faaliyetlerini yansıtmaları dikkat çekicidir (Thonemann 2013: 29, MÖ 1.-MS 1. yy.lara tarihlenen örnekler için bkz. dn. 112-115; MS 1.-2. yy'da bölgeye yerleşmiş önde gelen Romalı tefeci ve tüccarlar için bkz. dn. 116). Söz gelimi Phrygia'nın kuzeyindeki Dorylaion'da bilinen en eski kamusal yazıt, Asia'nın yüksek rahibesi Claudia için *boule*, *demos* ve Romalı iş adamları (*pragmateuomenoi*) tarafından dikilen onursal bir heykel kaidesidir (Thonemann 2013: 31, dn. 119). Keza Asia Eyaleti'nin kurulmasıyla birlikte Küçük Asya'ya gelip yerli halkla kaynaşmış 100.000'den fazla Roma yurttaşı arasında *negotiator/mercator*'lar, *veteranus*'lar (emekli askerler), *publicanus*'lar (vergi toplayıcıları/mültezimler) ve *colonus*'lar (çiftçiler) bulunuyordu (Eraydın 2021, 100-101).

Ancak Roma yönetiminin İtalyan kökenli yurttaşlarını ekonomik ve siyasi anlamda kayırması ve usulsüz vergi toplanmasının halkta yarattığı bezginliği fırsata dönüştürerek, Küçük Asya'nın Romalılardan arındırılması amacıyla VI. Mithridates (Eupator) MÖ 88 ilkbaharında korkunç bir İtalyan katliamı gerçekleştirmiştir (Arslan 2007: 159-166). Mithridates Savaşları süresince, başlangıçta Batı Ege kıyılarında ticari faaliyetlerini sürdüren

Romalı kolonistler zamanla Küçük Asya'nın iç kısımlarına doğru yayılmıştır. Diğer yandan Roma'daki nüfus fazlalığını önlemek için birtakım önlemler alan Caesar da Romalı vatandaşları ve veteranları eyaletlere yerleştirmeye çalışmıştır. Bu amaçla, Gallia ve Hispania'da olduğu gibi, Africa ve diğer eyaletlerde de koloniler ile *municipium*'lar kurulmuştur (Sherwin-White 1974: 40 vd.). Söz gelimi Küçük Asya'da Colonia Iulia Concordia Apatene, Caesar tarafından kurulan önemli kolonilerdendir ve burada yaşayan Romalılar MS 1.-2. yy. boyunca kentin karar alma süreçlerine de dahil olmuşlardır (Bosch 1950: 241 vd; Thonemann 2013: 31, dn. 121). Böylece, eyaletlere gönderilen kolonistler, o bölgelerin Latinleşmesine fiilen hizmet etmişler, Roma'daki nüfusun azalmasını sağlamışlar ve gittikleri yerlerdeki elit sınıfı Roma vatandaşlığına kazandırmaya çalışmışlardır (Dönmez-Öztürk 2011: 38). Romalıların Phrygia Bölgesi'nin iç kesimlerine doğru yaptığı göç hareketi ise Tiberius zamanından (MS 14-37) MS 1. yy.'ın ikinci yarısına kadar devam etmiştir.³ O halde Cercenius'un da yukarıda saydığımız faaliyetler kapsamında Küçük Asya'da yaşamını sürdüren Latin kökenlilerden biri olması beklenebilir. Ancak ne yazık ki yazıtta bunlara dair aydınlatıcı bir bilgi bulunmamaktadır. Ayrıca onun Latin kökenli biri olarak bölgede herhangi bir memuriyet veya dinsel görev üstlenip üstlenmediği ve çocukları olup olmadığı da anlaşılamamaktadır.

Anlaşıldığı üzere kocası için mezar taşını yaptıran Helvia Paula da Latin kökenli bir kadındır. Helvius *gens* adının dişil formu olan Helvia ismine Küçük Asya'da oldukça az rastlanmaktadır.⁴ Phrygia bölgesinde iki ismin beraber kullanımı ise yukarıda değindiğimiz Prott'un Ilica yazıtında karşımıza çıkmaktadır (Prott 1902, 271, no. 2 Dorylaion/Ilica/Phrygia). Buna karşılık Paula ismi Phrygia bölgesinde çok sayıda örnekle temsil edilmektedir (LGPN 5C s.v. Ayrıca Paula ismiyle ilgili açıklama ve yorum için bkz. IByzantion, no. 281). Aynı şekilde Latin kökenli biri olan kocası ise Phrygia'da da yaygın şekilde kullanılan Gaius *praenomen*'inden sonra⁵ Cercenia *gens* adıyla bağlantılı olan (Kajanto 1965: 144 Cercenianus XI, 3766 “mother's gent. Cercenia”; ayrıca bkz. Schulze (1904) 1991: 172, 354; 605⁶) Cercenius ve ayrıca Domitius olmak üzere iki *gens* adına sahiptir. Cercenius *gens* adına İtalya dışında az sayıda rastlanmaktadır ve bu örnekler de Küçük Asya'da yer almaktadır. Nitekim Kilikia'daki Anazarbos'tan üç yazıtta (IAnazarbos: no. 314 MS 1.-2. yy./dişil, no. 598 MS 1.-2. yy./dişil, no. 604 MS 1.-2. yy./eril krş. SEG 51:

³ Eraydın 2021: 100-101. Phrygia'daki Romanizasyon süreci ve bölgedeki yerleşik Latin kökenlilerle ilgili yorumlar için bkz. Thonemann 2013: 29-40; Romanizasyonun Phrygia'daki dernekler üzerindeki etkileri hakkında genel değerlendirme için bkz. Eckhardt 2016: 166 vd.

⁴ Küçük Asya'dan örnekler için bkz. TAM 5.1: 705 Iulia Gordos/Gördes/Lydia/MS 57-58; Heberdey-Wilhelm 1896: 55, 125 Elaioussa Sebaste/Ayaş-Kanytella/Kanlıdivane/Kilikia. Küçük Asya dışından örnekler için bkz. SEG 47: 878: Makedonia/Edonis/MS 1-2. yy; SEG 30: 1174 İtalya/MÖ 3.-2. Yy.

⁵ Ilica yakınlarından Gaius *praenomen*'ine dair bir örnek için bkz. Haspels 1971: 135; Dorylaion'dan iki örnek için bkz. MAMA 5: no. 18, Nakoleia'dan bazı örnekler için bkz. no. 185, 205, 212, 235, 261.

⁶ “Für den wechsel der Vocale in Cercenius Circeius gewahrt der Stadtnamen Cercei Circei eine gute, vielleicht durch etymologische Verwandtschaft zu deutende parallele”

no. 1847) ve Hierapolis Kastabala'dan bir yazıtta (IGR 3: 901; Heberdey-Wilhelm 1896: 28, 64 Hierapolis Kastabala/eril krş. SEG 51: no. 1855) Cercenius *gens* adı karşımıza çıkmaktadır. Anazarbos'taki örneklerde, Cercenia Polla, Cercenia Regina ve bir başka Cercenius'a rastlamaktayız. Hierapolis Kastabala'daki örnekte ise Marcus Cercenius Teres'in adı yer almaktadır. Bunların dışında söz konusu *gens* adı Dorylaion civarından sadece bir örnekle temsil edilmekte olup, bu da yukarıda değindiğimiz Ilıca yazıtından bilinmekteydi (Avram 2016: 92, dn. 38). Dolayısıyla elimizdeki Alpagut yazıtı Cercenius *gens* adı için Dorylaion *territorium*'undan bulunan ikinci örnek olmaktadır.

Küçük Asya'daki bu yazıtlar İtalya dışından yegâne örnekler olmaları bakımından oldukça önemlidir. Salomies'e göre *bunlar birbirleriyle bağlantılı olmalıdır ve muhtemelen geç Cumhuriyet döneminde İtalya'dan ayrılarak Küçük Asya'nın doğu kesimlerine yerleşmiş İtalik kökenli bir aileyle ilişkilidir* (Salomies 2001: 154 krş. Avram 2016, 92, dn. 39). Bu bağlamda yazıtımızda bahsedilen kişinin bu aileyle bir bağlantısı olduğu düşünülebilir. Buna karşılık sahip olduğu Domitius *gens* adına ise Küçük Asya'da bolca rastlanmakta olup, Phrygia bölgesinde de *örnekler mevcuttur* (MAMA 4: no. 10 MS 210/Prymnessos/Sülün, no. 331 Eumencia/Işıklı; Waelkens 1986: 613 MS 2.-3. yy./Vetissos/Sinanlı). Yazıtta adı geçen kişi ayrıca Aelius *gens* adından türetilmiş olan ve Küçük Asya'da bolca rastlanan Aelianus *cognomen*'ini isim dizisinin sonunda taşımakta olup, Phrygia bölgesinde bu *cognomen*'e dair örnekler bilinmektedir.⁷ Dorylaion yakınlarında Aelius *gens* adının geçtiği örnekler de bilinmektedir (Kajanto 1965: 32 vd.; Avram 2016: 88-89; Altınbıçak 2020: 225, no. 394). Bu noktada söz konusu kişinin aslında Gaius Cercenius Domitius adlı varlıklı bir Romalı tarafından evlat edinilmiş biri olduğunu ve onu evlat edinen kişinin ismine ilaveten öz babasının *gens* adı olan Aelius'un *cognomen*'inde *-anus* son ekiyle yer aldığını düşünmek mümkündür.⁸ Ancak bu konuda yine de ihtiyatlı olunmalıdır, zira bu tür *-anus* bitimli *cognomen*'lerin bir *gens* adından oluşmakla beraber kimi zaman serbestçe seçilebildiği de bilinmektedir (Kajanto 1965: 34).⁹ Netice olarak yazıtımız Dorylaion yakınlarında Domitius ve Aelius *gens* adlarını belgeleyen yeni bir başka örnek olmaktadır.

MS 212 öncesinde, Dorylaion'dan imparatorlarla bağlantılı Iulius, Claudius, Flavius ve Aelius'un yanı sıra özellikle Cornelius ve Voconius gibi¹⁰ başka *gens* adları veren yazıtlar da

⁷ Bilinen örnekler için bkz. LGPN 5C, s.v. Ayrıca bkz. Lewis-Short 1891, 54; Kajanto 1965: 32-35, 139, 379.

⁸ Evlat edinme ve Roma isim sistemine yansımalarıyla ilgili olarak bkz. West 2003: 6 ve Corsten 2010: 456 krş. Corsten 2014: 1-2; *-anus* ile biten *cognomen*'ler için bkz. Kajanto 1965: 32-35.

⁹ "The above should not be assumed to imply that all cognomina derived from gentilicium with the suffix *-anus/na* were due to adoption or inheritance. In the majority of cases, a cognomen of that type does not belong together with the gentilicium current in the family. It is no doubt true that in most cases a cognomen in *-anus*, though originally formed from a gentilicium, was freely chosen and given to children with little thought of its implications"

¹⁰ Dorylaion'da sıkça belgelenen bu iki *gens* adı için bkz. Avram 2016: 89-92.

bilinmekte ve bunlar *İtalya*'dan gelen yerleşimcilerin varlığı hakkında bilgi vermektedir.¹¹ Ancak Avram'a göre Dorylaion civarında MS 212 öncesinde Roma vatandaşlığına dair eldeki veriler oldukça kısıtlıdır ve Roma kolonilerinin bölgeye uzaklığı ile Roma'nın askeri varlığının burada fazla etkin olmayışı bunun sebepleri arasındadır. Bu bağlamda Avram, orduda faal olan bazı yerel *şahıslar* bir kenara bırakılırsa, Dorylaion ve civarında yerleşik durumda yalnızca üç eski askerin tespit edilebildiğini belirtmekte (Avram 2016: 92, dn. 47-48), ayrıca Latin kökenli şahıs adlarının yanı sıra *İtalya*'dan gelen yerleşimcilerin bölgedeki varlığına dair bir başka ipucu olarak da Süpren'den ele geçen bir adak yazıtında Men'le beraber yer alan *italikos sıfatını* göstererek Hellence konuşulan bir bölge için bu örneği önemli bulmaktadır (MAMA 5: no. 150). Bölgede bulunan Latince ve Latince-Hellence yazıtlar Latin kökenli yerleşimciler hakkında *şüphesiz* değerli bilgiler sunmaktadır. Ancak Hellence yazıtlarla kıyaslandığında Latince yazıtlar diğer bölgelerde olduğu gibi Phrygia'da da sayıca çok azdır.¹²

Son olarak, uzun bir hayat yaşayan Cercenius'un mezar taşında Latince yerine sadece Hellence'nin kullanılması ayrıca ilgi çekicidir. Bilindiği kadarıyla Dorylaion, şimdiye kadar ele geçen Latince ve Latince-Hellence yazıtların sayısı bakımından Phrygia bölgesinde Apameia ve Synnada'nın ardından gelmekle beraber yine de Küçük Asya'nın genelinde olduğu gibi Hellence yazıtlara göre bunlar *çok düşük orandadır*. Nitekim Dorylaion'daki mezar yazıtlarından yalnızca dört tanesi Latince olup, bunlardan birisi de Latince-Hellence'dir. Bölge geneline bakıldığında *çok az sayıdaki* Latince mezar yazıtının en büyük özelliği bunların sahiplerinin Roma vatandaşı, imparator azatlısı veya kölesi, askeri statüdeki kişiler ya da devlet görevlileri olmalarıdır (Tüzün 2021: 8-9 ve 98-99; Dorylaion'da bulunan Latince ve Latince-Hellence çift dilli yazıtlar kataloğu için bkz. 28-35, genel değerlendirme için bkz. 97-99). Böylece elimizdeki Alpagut ve Prott'un yayımladığı Ilıca yazıtları bölgedeki Latince mezar yazıtlarının aksine Latin kökenli birinin mezarında Latince veya Latince-Hellence yerine tümüyle Hellence'nin kullanıldığı örnekler olarak kayıtlara geçmektedir. Bilindiği gibi Hellence, Küçük Asya'da Latince'ye göre çok daha köklü bir dildi. Thonemann'ın da belirttiği üzere, Büyük İskender'in fethinden sonraki iki yüzyıl boyunca Phrygia bölgesi, Hellen-Makedon yerleşimciler tarafından giderek daha büyük ölçüde kolonileştirilmişti ve görünüşe göre Hellence konuşan bu topluluklar Phrygia'nın pek çok bölgesinde (özellikle orta ve kuzey bölgelerde) baskın bir sınıf oluşturarak mevcut Phryg nüfusunu etkilemişlerdi (Thonemann 2013: 38). Hellence aynı zamanda bu dili kültürel prestij bakımından önemli bulan Romalılar tarafından da büyük saygı görüyordu

¹¹ Dorylaion ve civarındaki Latin kökenlilerle ilgili epigrafik kanıtlar ve yorumlar için bkz. Avram 2016: 87-110. Dorylaion'da sık rastlanan bir isim olan Voconius ile ilgili yeni bir buluntu ve genel bir değerlendirme için bkz. Erten 2023: 6-9 krş. Avram 2016: 88, dn. 17, 90, dn. 31, 91 vd., bölgelere göre dağılım için 105-106.

¹² Phrygia Bölgesi'nde Latince'nin yazıtlara yansımalarıyla ilgili toplu bir değerlendirme ve katalog için bkz. Tüzün 2021: 1 vdd., genel değerlendirme için 97 vd.; ayrıca bkz. Avram 2016: 93.

ve özellikle üst sınıflardan Romalılar arasında kültürel-egitimsel açıdan bir prestij diliydi. Ayrıca Hellence yerel sivil idarede kullanılan dildi ve genellikle Romalılarla yerel topluluklar arasındaki iletişim için kullanılıyordu (Gatzke 2013: 9-11).

Belki de Helvia Paula Roma vatandaşlığını sonradan kazanan ve bir Latin ismi alarak Romalı gibi görünmek isteyen bazı Hellenler gibi Latince bildiğini gösterme ihtiyacı duymuyordu (Tüzün 2021: 2). Ancak daha büyük olasılıkla Cercenius ve Helvia Paula erken dönemlerde bölgeye göç eden Hellenize olmuş Latin kökenli bir aileden geliyorlardı ve Cercenius'un mezar yazıtı bu sebeple çocuk yaşlarda öğrendikleri ve artık ana dilleri haline gelmiş olan Hellence ile yazdırılmıştı. Zira Hellenceyi sonradan öğrenmiş olsalardı yazıtta Latincenin de kullanılması beklenirdi. Diğer yandan Küçük Asya'daki bu tür mezar yazıtlarının daha fazla sayıda insana hitap etmek için kimi zaman Latince-Hellence yani çift dilli yazıldıkları göz önüne alınırsa (Gatzke 2013: 261), gerek Ilıca gerekse yeni Alpagut yazıtında Cercenius'un Roma'ya olan aidiyetinin ve Roma'nın bölgedeki egemenliğinin Latinceyle vurgulanması yerine mezar taşını daha çok kişinin okuyabilmesi için Hellence yazdırılmış olması da diğer bir olasılıktır.¹³ Dolayısıyla elimizdeki Alpagut yazıtı Latince'nin Phrygia bölgesinde Hellence konuşan halk arasında günlük yaşamda yer edinemediğini ve bu bağlamda Roma devletinin eyaletlerde Latinceyi dayatmadığını gösteren örneklerden biridir.¹⁴ Sonuç olarak Cercenius'un eşi, Romanizasyon bir yana Hellenleştiklerini, bölge halkıyla ve Hellen kültürüyle uyum içinde olduklarını göstermekte ve kocasının hatırasını her iki yazıtta da Hellence'yle ölümsüzleştirmektedir (Krş. Gatzke 2013: 4-5).

Katkı Belirtme ve Teşekkür

Eskişehir ili, Mihalgazi, Sarıcakaya, Tepebaşı, Odunpazarı, İnönü, ve Günyüzü ilçelerinde yürütmekte olduğumuz "Eskişehir İli Epigrafi Yüzey Araştırması" başlıklı projemize verdiği izinle destek olan T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne teşekkürü bir borç bilirim (Proje No.: YAO12604).

¹³ Roma egemenliği altında Hellenenin günlük yaşamdaki önemine dair bkz. Pilhofer 2005: 14 vd., 99-101; Avram 2016: 107.

¹⁴ krş. Eck 2000: 641; Kilikia bölgesi için bkz. Pilhofer 2005: 97-103.

Kaynakça

Altınbıçak, H.N. 2020

Nakoleia Kenti Eski Yunanca ve Latince Yazıt Kataloğu. Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Antalya.

ANRW, Aufstieg und Niedergang der römischen Welt.

Arslan, M. 2007

Mithridates VI Eupator. Roma'nın Büyük Düşmanı. Odin Yayıncılık, İstanbul.

Avram, A. 2010

La règle d'or" de la morale sur une Épitaphe de Phrygie. Gaudeamus Igitur: Studies to Honor the 60th Birthday of A. V. Podossinov, T. N. Jackson, I. G. Konovalova et G. R. Tsetschladze (ed.), Moscou: 29-32.

– 2016

Propriétaires et citoyens à Dorylaion: enquête sur les citoyens romains et les villages sur le territoire. Propriétaires et citoyens dans l'Orient romain, Scripta Antiqua 84, F. Lerouxel-A.V. Pont (ed.), Bordeaux.

Bosch, E. 1950:

Colonia Iulia Concordia Apamea Sikkeleri. Tarih Dergisi 1 (2): 237-262.

Corsten, Th. 2010

Names in -IANOΣ in Asia Minor. A preliminary study. Onomatologos. Studies in Greek Personal Names presented to Elaine Matthews, R. W. V. Catling-F. Marchand (ed.), Oxbow Books, Oxford: 456-463.

– 2014

Küçük Asya'da -ianos ile Türetilmiş İsimlerle İlgili Bir Ön Çalışma. (Çev. G. Peker), Eskiçağ Yazıları 7, Akron, Eskiçağ Araştırmaları Akdeniz Üniversitesi Akdeniz Dillerini ve Kültürlerini Araştırma Merkezi Dizisi 9, N.E. Akyürek Şahin-M.E. Yıldız-H. Uzunoğlu (ed.), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul:1-17.

Dönmez-Öztürk, F. 2011

Lykia Bölgesi'nde Roma Vatandaşlık Hakkı Verme Politikası (Principatus'un Başlangıcından M.S. 212'ye Kadar). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eski Çağ Tarihi Anabilim Dalı, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul.

Eck, W. 2000

Latein als Sprache politischer Kommunikation in Städten der östlichen Provinzen. Chiron 30: 641-660.

Eckhardt, B. 2016

Romanization and Isomorphic Change in Phrygia: the Case of Private Associations. JRS 106: 147-171.

Eraydın, N. 2021

Epigrafik, Nüemizmatik ve Edebi Belgeler Işığında Synnada Tarihi. Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Antalya.

Erten, E. 2023

Zwei neue Inschriften aus Dorylaion/Dorylaion'dan İki Yeni Yazıt. Libri 9: 1-12.

Gatzke, A.F. 2013

Language and Identity in Roman Anatolia: A Study in The Use and Role of Latin in Asia Minor. The Pennsylvania State University The Graduate School College of the Liberal Arts (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Pennsylvania.

Haspels, C.H.E. 1971

The Highlands of Phrygia. Sites and Monuments. 2 vols. Princeton University Press, Princeton.

Heberdey, R., Wilhelm, A. 1896

Reisen in Kilikien. Kaiserliche [Österreichische] Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-historische Klasse, Denkschriften, [DAW], 44,6, Vienna.

Holtheide, B. 1983

Römische Bürgerrechtspolitik und römische Neubürger in der Provinz Asia. Hochschul Verlag, Freiburg.

IANazarbos, Die Inschriften von Anazarbos und Umgebung I: Inschriften aus dem Stadtgebiet und der nächsten Umgebung der Stadt. 2 vols. M.H. Sayar (ed.), IGSK 56, Bonn, 2000.

IByzantion, Die Inschriften von Byzantion. A. Lajtar (ed.), IGSK 58, Teil 1. Bonn, 2000.

IGR 3, Inscriptiones graecae ad res romanas pertinentes. René Cagnat et al. (eds.) 3 vols. Paris

1901-1927, Vol. 3, fasc. 1-6, with Jules F. Toutain, Pierre Jouguet and Georges Lafaye. Paris 1902-1906, Reprint: Chicago, Ares, 1975.

IGSK, Die Inschriften griechischen Städte aus Kleinasien.

Kajanto, I. 1965

The Latin Cognomina. Keskuskirjapaino, Helsinki.

Lewis, C.T., Short, C. 1891

A New Latin Dictionary. Oxford at the Clarendon Press, New York.

LGPN 5C, A Lexicon of Greek Personal Names 5C: Inland Asia Minor. J.S. Balzat-R.W.V. Catling-É. Chiricat-T. Corsten (ed.). Clarendon Press, Oxford, 2018.

MAMA, Monumenta Asiae Minoris Antiqua.

MAMA 4, Monuments and Documents from Eastern Asia and Western Galatia. W.H. Buckler-W. M. Calder-W. K. Ch. Guthrie (ed.), Manchester, 1933.

MAMA 5, Monuments from Dorylaeum et Nacolea. C. W. M. Cox - A. Cameron (ed.), Manchester, 1937.

McLean, B.H. 2002

An Introduction to Greek Epigraphy of the Hellenistic and Roman Periods from Alexander the Great down to the Reign of Constantine (323 B.C.-A.D. 337). University of Michigan Press, Ann Arbor.

MDAI(A), Mitteilungen des deutschen archäologischen Instituts. Athenische Abteilung.

Pilhofer, S. 2005

Romanisierung in Kilikien? Das Zeugnis der Inschriften. Herbert Utz verlag, München.

Protz, H. 1902

Funde. MDAI(A) 27(3): 266-271.

Salomies, O. 2001

Roman Nomina in The Greek East. Observations on some Recently Published Inscriptions. *Arctos* 35: 139-174.

Schulze, W. (1904) 1991

Zur Geschichte lateinischer Eigennamen, Darmstadt.

SEG, Supplementum Epigraphicum Graecum.

Sherwin-White, A.N. 1974

The Roman Citizenship. A Survey of its Development into a World Franchise. *ANRW* 1(2): 23-58.

TAM, Tituli Asiae Minoris.

TAM 5.1, Tituli Lydiae linguis Graeca et Latina conscripti. 2 vols. P. Herrmann (ed.), Vienna.

Thonemann, P. 2013

Phrygia: An Anarchist History, 950 BC-AD 100. Roman Phrygia. Culture and Society, P. Thonemann (ed.). Cambridge University Press, Cambridge: 1-40.

Tüzün, B. 2021

Phrygia'nın Latince ve Latince-Yunanca Çift Dilli Yazıt Kataloğu. Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Antalya.

Waelkens, M. 1986

Die kleinasiatischen Türsteine: typologische und epigraphische Untersuchungen der kleinasiatischen Grabreliefs mit Scheintür. Philipp von Zabern, Mainz am Rhein.

West, M.G. 2003

Roman Name Tables, L. L. West (ed.), <https://tinyurl.com/3ctn2mjb> (erişim: 08.05.2023)